

مطالعه در حقوق خانواده

www.ketab.ir

نویسنده:

دکتر حسن شعله سعدی

سرشناسه	:	شعله سعدی، حسن، ۱۳۲۸
عنوان و نام پدیدآور	:	مطالعه در حقوق خانواده/ حسن شعله سعدی
مشخصات نشر: شیراز	:	رستار، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری	:	۱۰۴
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۰۳۹۴-۴-۹
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	حقوق خانواده - ایران
موضوع	:	زناشویی - قوانین و مقررات - ایران
رده بندی کنگره	:	۱۳۸۹ عم ۷ ش / ۵۴۰ KMH
رده بندی دیوئی	:	۳۴۶/ ۵۵۰۱۵
شماره کتاب شناسی ملی	:	۲۲۶۵۶۵۱

نشر رستار

مطالعه در حقوق خانواده

نویسنده: دکتر حسن شعله سعدی

صفحه آرا: اطلس دهقانی

طرح جلد و ناظر چاپ: ناشر

آماده سازی پیش از چاپ: موسسه کتاب آرایان پارس

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۰ / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰ تومان / چاپخانه: حافظ شیراز

لیتوگرافی: حافظ شیراز / صحافی: پارس

Printed in the Islamic Republic of Iran-Shiraz

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	پیشگفتار.....
۱۳	مقدمه.....

فصل اول: خواستگاری ۱۷

۲۱	ماهیت حقوقی خواستگاری.....
۲۱	وعده‌ی ازدواج.....
۲۲	آثار برهم زدن خواستگاری و نامزدی.....
۲۴	خسارات ناشی از برهم زدن نامزدی.....
۲۵	'ذن ولی در خواستگاری و نامزدی.....
۲۷	مرور زمان دعاوی راجع به خسارات نامزدی.....
۲۷	مرجع رسیدگی به دعاوی خانوادگی.....

فصل دوم: موانع نکاح ۳۱

۳۳	الف. موانع بهداشتی.....
۳۳	سن.....
۳۶	ابتلا به بیماری‌های خطرناک.....

۳۷	ب. موانع سیاسی و اجتماعی
۳۷	اختلاف مذهب
۳۹	اختلاف تابعیت
۳۹	فقدان اذن ولی
۴۱	زوال ولایت
۴۲	ج. دخول
۴۲	ج. موانع شرعی
۴۳	موانع ناشی از نسب
۴۵	ح. سایر موانع نکاح
۴۵	الف. روابط نامشروع
۴۵	ب. سه طلاق و نه طلاق

فصل سوم: نکاح ۴۷

۵۰	تعریف نکاح
۵۱	شرایط صحت نکاح
۵۱	ایجاب و قبول
۵۲	توالی عرفی ایجاب و قبول
۵۲	کسانی که می‌توانند صیغه‌ی نکاح را جاری سازند
۵۲	زوجین
۵۳	وکیل و شرایط او
۵۴	حدود اختیارات وکیل در امر نکاح
۵۴	ولی قهری و قیم
۵۴	الف. نکاح اشخاص صغیر
۵۶	ب. نکاح سفیه:
۵۶	ج. نکاح مجنون
۵۶	شرایط ضمن عقد
۵۸	شرط نامشروع
۵۸	شرایط باطلی که مبطل عقد هستند
۵۸	انواع نکاح

۵۹	 نکاح دائم و موقت.
۵۹	 نکاح منقطع.
۶۰	 ارکان نکاح موقت.
۶۲	 تعدد زوجات.
۶۳	 آثار نکاح.
۶۳	 ایجاد رابطه‌ی زوجیت.
۶۴	 ریاست خانواده.
۶۴	 نفقه.
۶۶	 تمکین زوجه.
۶۶	 وفاداری.
۶۷	 طلاق.
۶۷	 ارث.
۶۷	 استقلال مالی زوجه.
۶۷	 منع اشتغال زن.
۶۸	 نسب.
۶۹	 نسب ناشی از تلقیح مصنوعی.
۷۳	 کودکان آزمایشگاهی.
۷۳	 اماره‌ی فراش و کودکان غیر طبیعی.
۷۵	 حقوق و تکالیف کودکان غیر طبیعی.
۷۵	 (۱) نگاه داری (مراقبت).
۸۲	 (۲) ولایت.
۸۵	 الف. کمی سن (صغر).
۸۵	 ب. اقدامات مالی غیر عقلانی.
۸۵	 ج. دیوانگی.
۸۶	 (۳) حضانت.
۹۲	 مهریه.
۹۳	 شرایط مهر.
۹۳	 تأثیر تحولات اقتصادی بر مهر.
۹۴	 نحوه‌ی تعیین مهر.
۹۴	 انواع مهر.

فصل چهارم: انحلال نکاح ۹۷

فسخ نکاح	۹۹
تعریف فسخ نکاح	۱۰۰
ماهیت حقوقی فسخ نکاح	۱۰۰
نحوه‌ی اعلام فسخ	۱۰۰
زمینه‌های فسخ نکاح	۱۰۱
آثار فسخ نکاح	۱۰۶
طلاق	۱۰۷
عوامل موثر در طلاق	۱۱۰
شرط اساسی طلاق	۱۱۳
ولایت و وکالت در طلاق	۱۱۳
انواع طلاق	۱۱۳
موارد طلاق‌های بائن	۱۱۶
آثار طلاق	۱۱۷
لعان	۱۱۸
فوت و غیبت زوج	۱۱۹
ایلاء	۱۲۱
ظهار	۱۲۲
ارتداد	۱۲۳
راه‌های حمایت از خانواده	۱۲۳
دیدگاه‌های بین المللی در مورد خانواده	۱۲۶

منابع ۱۲۹

الف - منابع فارسی	۱۳۱
ب - منابع عربی	۱۳۲
ج - منابع انگلیسی	۱۳۲

پیشگفتار

کتابی که پیش رو دارید، برگرفته از مباحثی است که در دانشگاه تدریس نموده و آن مباحث نیز مبتنی بر رساله‌ی دکتری این جانب که در دانشگاه موعبای هندوستان، ارائه گردیده، می‌باشد. در تدوین کتاب حاضر علاوه بر موارد فوق، از تجربیات حرفه‌ای خود، در سال‌های طولانی قضاوت و وکالت، بهره‌جسته‌ام. همچنین، راهنمایی‌های دوستان و همکاران بر محتوای آن افزوده که از همه آن عزیزان، سپاسگزاری می‌نمایم.

هدف اصلی از نوشتن این کتاب، فقدان منعی مطابق با نیاز روز جامعه ست، زیرا کتاب‌هایی که در این زمینه نوشته شده، متضمن بسیاری از مسائل و مطالبی است که زمان توجه به آنها سرآمده است و جز افزایش حجم کتاب‌ها و خستگی مخاطبان‌شان، تأثیر دیگری نداشته‌اند. به همین جهت، در کتاب حاضر سعی شده، مطالب مورد نیاز بسادگی مطرح گردد به نحوی که علاوه بر دانشجویان، سایر علاقمندان نیز از آن بهره‌مند گردند.

از انتشارات رستار و همه دست‌اندرکارانی که امکان چاپ این کتاب را فراهم کردند، صمیمانه تشکر می‌نمایم. پیشنهادات و انتقادات سازنده‌ی شما عزیزان، موجب پربارتر شدن چاپ‌های بعدی این کتاب می‌باشد.

دکتر حسن شعله سعدی

شیراز زمستان ۸۹

مقدمه

جامعه از به هم پیوستن افراد در واحدهای کوچک و بزرگ پدید می‌آید. مهم‌ترین واحد پدیدآورنده‌ی جامعه، خانواده است. بنابراین، خانواده عنصر اساسی و غیرقابل اغماض در هر اجتماع سازمان یافته‌ای است.

از این رو بررسی نهاد خانواده می‌تواند به حل بسیاری از مشکلاتی که در جامعه به وجود می‌آید و آن را تهدید می‌نماید، کمک کند. هر یک از مشکلاتی که جامعه را به فروپاشی سوق می‌دهد، ریشه در ساختار یا سازمان خانواده دارد که مهم‌ترین آن‌ها عدم تعادل و در نتیجه تضییع حقوق کسانی است که در این نهاد کوچک اما مؤثر، عضویت یا دخالت دارند.

علمای حقوق، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و بزرگان مذاهب از زوایای گوناگون خانواده را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهند، زیرا خانواده در حقیقت پدیده‌ای است چندبُعدی. در گستره‌ی حقوق، مبحث خانواده ذهن بسیاری از اساتید و دانشمندان را به خود مشغول کرده و پیوسته در پی یافتن راه‌حل‌های مفید برای مشکلات مختلف این تأسیس ارزشمند هستند.

با نگاهی عمیق به این سازمان کوچک می‌توان گفت خانواده یک سازمان حقوقی است و در حقیقت نمایشگاهی از پدیده‌های مختلف حقوقی است. در این سازمان، طیف وسیعی از مباحث و مسایل حقوقی، کیفری و ثبتی مطرح است.

نکته‌ی قابل توجه این است که افراد با حقوق خانواده، نسبت به سایر نهادهای حقوقی آشنایی بیش‌تری دارند. زیرا بدون شک در خانواده‌ای متولد شده و دیر یا زود، خود نیز خانواده‌ای تشکیل می‌دهند و تا پایان عمر تحت هر عنوانی در خانواده‌ای عضویت خواهند داشت و بدین ترتیب بررسی و درک مسایل مربوط به حقوق خانواده برای همگان آسان‌تر از سایر مباحث است.

از آغاز تشکیل خانواده به عنوان عنصر اصلی اجتماع، پیوسته اصول و قواعدی بر آن حکومت و

نظارت داشته و روابط اعضای آن را تنظیم می کرده است. این مقررات گاهی ناشی از سنت‌ها و عرف‌های محلی، گاهی مبتنی بر موازین شرعی و از زمان تأسیس مراجع قانون‌گذاری، براساس رأی نمایندگان ملت تدوین و اجرا می گردیده است و به نظر می‌رسد خانواده جزو اولین نهادهای اجتماعی‌ست که در چارچوب حقوق، نهادینه شده است.

نکته‌ی دیگر این که نهاد خانواده تا همین یک قرن پیش نهادی مقدس به حساب می‌آمد و نقض مقررات آن گناه تلقی می‌گردید و بدین ترتیب اساس خانواده مستحکم و در نتیجه جامعه نیز مستحکم و سالم بود. اما بتدریج، ابتدا در اروپا و آمریکا و سپس در سایر نقاط جهان از اهمیت آن کاسته و مقررات مربوط به آن کم‌رنگ گردید. جالب این است که هم‌زمان با این تغییرات، شرایط اجتماعی هم تغییر یافت و بر جرایم مختلف در این‌گونه جوامع افزوده شد.

در حقوق اسلام، خانواده وضعیت منحصر به فردی دارد و از سوی بزرگان مکاتب مختلف اسلامی، دو دیدگاه، در مورد ماهیت حقوقی خانواده، ابراز گردیده است. دیدگاه عمومی بیش‌تر علمای اهل سنت، این است که نکاح یک تأسیس غیرمقدس و صرفاً مدنی‌ست.

به گفته‌ی دکتر سید سابق، از علمای اهل سنت مصر، (فقه‌السنه. ترجمه‌ی دکتر محمود ابراهیمی. جلد ۳، ص ۱۲۷۳): عقد ازدواج، یک عقد شکلی‌ست.

بی. آر. ورم (Commentaries On Mohammedan Law. P.8) از اساتید حقوق کشور هند معتقد است: نکاح، یک قرارداد مدنی دایمی بدون شرط، بین دو نفر با جنسیت مخالف است که بلافاصله آثار آن ایجاد شده و هدف از آن برخورداری مشترک از یکدیگر و ایجاد فرزندان مشروع است.

آسف فیضی (Out lines Of Muhammadan Law.p.90) گفته‌ست: ازدواج، قراردادی‌ست برای مشروعیت روابط زناشویی و تولید مثل.

به اعتقاد ژورف شاخت (An Introduction To Islamic Law.p.161)، ازدواج، قراردادی در حقوق خصوصی‌ست.

از دیدگاه شیعه، نکاح عقدی ویژه و مقدس است. این دیدگاه برگرفته از آیات قرآن و احادیث منقول از معصومین (ع) است. بر همین اساس قانون‌گذاران نیز مقررات مربوط به این نهاد را با رعایت موازین شرعی تصویب کرده‌اند.

به نظر آقای دکتر طاهر محمود، استاد دانشگاه مومبای هند، (The Muslim law of India. p.48) یک اشتباه عمومی در مورد مذهبی یا مدنی بودن نکاح در اسلام به وجود آمده است. قرآن، نکاح را یک قرارداد معمولی نمی‌داند. پیامبر (ص)، نکاح را سنت خود معرفی کرده و در میان مسلمین

آن طور که قرآن تعریف می کند، یک میثاق غلیظ است. احادیثی از ائمه‌ی شیعه (ع) و شخص پیامبر (ص)، وارد شده که نشان می دهد برای نکاح، فصل جداگانه و مهم‌تری نسبت به سایر عقود گشوده است. از امام باقر (ع) نقل شده که هیچ بنیانی در اسلام نزد خداوند محبوب‌تر از ازدواج نیست و از علی (ع) نقل شده که ازدواج کنید زیرا ازدواج سنت رسول اکرم است. (حسین حقانی. حقوق خانواده در اسلام ص ۳۶ و ۳۷).

بنابراین عقد نکاح، تفاوت‌های شکلی و ماهوی با سایر عقود دارد و بدون شک مصالحی که بر اساس آن‌ها این تأسیس تشریع و نهاده شده است، آن را از سایر عقود لازم و جایز، ممتاز و متفاوت نموده است.

همین تفاوت‌ها و تمایزها، اهمیت این عقد مقدس را نشان می دهند. به همین دلایل در قرآن بیش از سایر عقود، در مورد عقد نکاح، آیه نازل گردیده است. همچنین، احادیث وارده نسبت به نکاح بیش از سایر عقود است و همین وضعیت نکاح را شایسته آن نموده که سنگ اول زیربنای امت اسلامی قرار گیرد.